

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць

Заснований у 1999 р.

Випуск 25

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2009

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4 укр)262.1
П78

Видання зареєстровано у Міністерстві юстиції України.
Свідоцтво про держреєстрацію КВ № 13434-2318Р від 26.09.2007

Рекомендовано до друку вченою радою Державного вищого
навчального закладу “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, протокол № 6 від 13.02.2009

Редакційна колегія збірника:

д-р екон. наук, проф. А.О. Єпіфанов
(головний редактор);
д-р екон. наук, проф. С.М. Козьменко
(заступник головного редактора);
д-р екон. наук, проф. С.П. Ярошенко;
д-р екон. наук, проф. М.І. Макаренко;
д-р екон. наук, проф. І.В. Сало;
д-р екон. наук, проф. Л.В. Кривенко;
канд. екон. наук, доц. Л.П. Чижов;
д-р екон. наук, доц. І.О. Школьник
(відповідальний секретар)

До збірника увійшли статті, що висвітлюють питання розвитку вітчизняної банківської системи. Окремі праці присвячені методологічним, організаційним та нормативно-правовим аспектам функціонування національної банківської системи на сучасному етапі.

Збірник розрахований на фахівців і науковців банківської та фінансової систем, керівників і спеціалістів підприємств усіх форм власності, аспірантів та студентів навчальних закладів.

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4 укр)262.1

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2009

ЗМІСТ

Владыка М.В., Бурдинская Д.М. ИННОВАЦИОННАЯ СРЕДА ЭКОНОМИКИ	6
Володько Л.П. НЕЧЕТКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ В ЭКСПЕРТНОМ ОЦЕНИВАНИИ КАЧЕСТВА БАНКОВСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	11
Дребот Н.П., Сидельник О.П. БОРЬБА С ЛЕГАЛИЗАЦИЕЙ КОШТОВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УКРАЇНІ.....	27
Горінов О.С. АНАЛІЗ ЗАХОДІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ	34
Коваленко О.В. МОДЕЛИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ НА РОССИЙСКОМ КРЕДИТНО-ДЕПОЗИТНОМ РЫНКЕ.....	39
Євченко Н.Г., Криклій О.А. ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ БАНКУ	46
Галичин І.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ГОТІВКОЮ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	53
Слав'янська Н.Г., Слав'янська І.А. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	61
Пластун В.Л., Домбровський В.С. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ФАКТОРІВ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	71
Чабан Я.І. ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ В УМОВАХ ЧАСТКОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	80
Андрєєва Г.І. СТАТИСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВАРТОСТІ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ ЗА КРЕДИТНИМИ ДЕРИВАТИВАМИ	87
Д'яконова І.І. ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОГО ОРГАНУ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ	95
Домрачев В.М., Emmenegger J.-F., Бардадим Т.О., Лаптін Ю.П. МОДЕЛІ КОІНТЕГРУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗРОБКИ РИНКОВИХ СТРАТЕГІЙ	105
Жиляков Д.И. РОЛЬ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА РОССИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ АПК.....	112
Зюкин Д.В. АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА.....	120
Коваленко В.В., Торяник Ж.І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДОСТАТНОСТІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	125
Кундря-Висоцька О.П. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	135

УДК 330.35

В.Л. Пластун, канд. екон. наук, **В.С. Домбровський**, канд. екон. наук,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ФАКТОРІВ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проводиться загальний макроекономічний аналіз розвитку України за роки незалежності. Також автори розглядають проблему сталого економічного зростання економіки України та досліджують фактори, які впливають на нього.

Ключові слова: економічне зростання, чистий експорт, ВВП.

Постановка проблеми. Економіка України пройшла довгий шлях за роки незалежності – від темпів зростання обсягів реального ВВП – 23 % у 1994 році до +12 % у 2004 році. Отже, країні вдалось лише за 10 років подолати глибокий економічний спад і досягти одних з найбільших темпів зростання реального ВВП у світовій практиці. Але рекордне значення, досягнуте у 2004 році, так і не вдалось повторити в подальшому. Навпаки, після цього спостерігалось зниження середніх темпів зростання ВВП в середньому до 5 % на рік. У зв’язку з цим виникає закономірне питання: що ж слугувало джерелом настільки високих темпів зростання у 2004 році і чому їх не вдалось зберегти у наступні роки? Подібна ситуація наводить на думку про сприятливий збіг обставин, який і створив “українське диво”. А оскільки у 2005 році ситуація як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках змінилась, тому “диво” закінчилось так само несподівано, як і почалось. Таким чином, проблемою, якій присвячена ця стаття, є загальний макроекономічний аналіз української економіки, а також оцінка впливу різних факторів на темпи її зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі джерел економічного зростання, аналізу стану економіки України, тенденцій її розвитку присвячена достатня кількість робіт вітчизняних науковців. Серед авторів, які займаються даною проблематикою, можна виділити В. Геєця [2; 3], А. Ревенка [10], І. Манцурова [6], М. Лизуна [5], Л. Петкову [7], В. Попову [9]. У цілому ця тема достатньо опрацьована, хоча й залишається декілька дискусійних моментів.

Не вирішені раніше частини проблеми. Продовжуються дискусії серед науковців щодо джерел та стійкості економічного зростання України, а також факторів, що мають найбільш вплив на розвиток вітчизняної економіки. У деяких економістів виникають сумніви щодо тривалості майбутнього економічного зростання України. Вони вказують на те, що високі темпи зростання реального ВВП є більшою мірою результатом сприятливої кон’юнктури на зовнішніх ринках. І тому

будь-яка масштабна світова економічна криза може вибити в української економіки із-під ніг базу для зростання і привести до тривалої рецесії.

Інші, навпаки, вважають, що Україна досягла значних успіхів у реформуванні економіки. Ми змогли провести структурні зміни та побудувати ринкову економіку, яка є цілком конкурентоспроможною та самодостатньою. Таким чином, світові кризи можуть лише уповільнити, але не зупинити економічне зростання України.

Мета статті – проведення загального макроекономічного аналізу розвитку України за роки незалежності. Аналіз окремих макроекономічних показників, які є соціальними орієнтирами успіхів економіки України, можливо, не є чимось новим. Чимало дослідників і науковців звертали на це увагу у своїх працях. Тому ми маємо на меті – на підставі аналізу окремих показників економіки України за 1996-2006 рр. виявити тенденції розвитку та закономірності, які дозволять зробити обґрунтовані прогнози щодо розвитку української економіки.

Виклад основного матеріалу. За перші чотири роки (1996-1999 рр.) вдалось уповільнити падіння економіки країни і отримати у наступному – 2000 році – суттєве покращення ситуації, що підтверджується першими в історії незалежної України темпами саме зростання ВВП на рівні 105,9 % (табл. 1). Цьому передувало перше зростання індексу реальної середньомісячної заробітної плати працівників (103,4 % у 1999 р.), хоча це супроводжувалось зниженням кількості зайнятого населення до мінімального рівня за весь період, що аналізується, і, відповідно, зростанням офіційного рівня безробіття до максимальної позначки.

Також 2000 рік відмічений найбільшими темпами зростання доходів населення (не враховуючи показники до 1996 р. включно) – 140,5 % і максимальною інфляцією – 25,8 %.

До 2000 року економіка країни залишалась суттєво розбалансованою. Досягнення основної мети – позитивних темпів зростання ВВП – досягалось доволі несприятливими явищами, а саме: збільшенням рівня безробіття майже у 3,5 раза та зменшенням зайнятого населення більше ніж на 4 млн. осіб, уповільненням темпів зростання доходів населення, зменшенням індексу реальної середньомісячної заробітної плати працівників. Індекс споживчих цін лише у 1997 році був мінімальним (110,1 %). В інші роки він, як правило, перевищував 120 %.

Після 2000 року спостерігається більш сприятлива ситуація: достатньо високі темпи зростання реального ВВП, які двічі – у 2001 і 2003 рр. – майже досягли 110 %, а в 2004 р. були найвищими за весь період – 112,1 %. Антиінфляційна політика дозволила досягти прийнятних результатів: з 2001 по 2003 р. індекс споживчих цін не перевищував 110 %, а 2002 рік взагалі відмічено дефляцією (99,4 %), хоча в подальшому індекс споживчих цін не знижувався менше 110 %.

Таблиця 1

Основні показники рівня економічного розвитку України за 1996-2006 роки

Показник	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Номінальний ВВП, млрд. грн.	81,519	93,365	102,593	130,442	170,07	204,19	225,81	267,344	345,113	441,452	537,667
Реальний ВВП, млрд. грн. (за основу взято 1998 рік)	107,855	104,632	102,593	102,363	108,351	118,268	124,426	136,33	152,798	156,922	168,063
Темпи зростання реального ВВП (до попереднього року), %	90	97	98,1	99,8	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,1
Індекси споживчих цін, %	139,7	110,1	120	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6
Індекс реальної середньомісячної заробітної плати працівників, % (грудень до грудня попереднього року)	86,2	97,6	87,1	103,4	103,6	120,4	115,6	113,8	120,8	131,5	111,7
Темпи зростання доходів населення (у фактичних цінах), %	152,1	124,2	108,6	113,8	140,5	125,9	117,1	116,5	127,2	139,1	123,8
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	24 114	23 755,5	22 998,4	19 947,8	20 175	19 971,5	20 091,2	20 163,3	20 295,7	20 680	20 730,4
Рівень безробіття, %	1,27	2,33	3,69	4,3	4,22	3,68	3,8	3,6	3,5	3,1	2,7

Поряд з цим слід відмітити поступове зменшення рівня безробіття з 4,22 % у 2000 р. до 2,7 % у 2006 р. і збільшення кількості зайнятого населення більше ніж на 700 тис. осіб за період з 2001 по 2006 рік.

Суттєвими залишались темпи зростання доходів населення (у фактичних цінах). Лише двічі вони були значно менші 125 % – у 2002 і 2003 рр. становили відповідно 117,1 і 116,5 %. Те ж стосується й індексу реальної середньомісячної заробітної плати працівників, який тільки у 2003 і 2006 рр. був менше 115 %. У 2005 р. його значення було максимальним за період – 131,5 %.

Подібні позитивні зрушення можна було спостерігати і в багатьох інших сферах економіки: зростання промислового виробництва, торгівлі, фінансової сфери, експортно-імпортних операцій, обсягів іноземних інвестицій тощо.

Відзначаючи позитивні тенденції останніх років, неможливо не відмітити, що бурхливий розвиток економіки початку 2000-х років змінюється поступовим зменшенням темпів зростання основних показників. Про це свідчать статистичні дані за 2007 рік, які дозволяють стверджувати, що початковий потенціал зростання економіки вичерпує себе. Інфляційні процеси поряд із зростанням цін на енергоносії, продовольчі товари призводять до погіршення соціального стану значної кількості населення.

Проводячи аналіз темпів зростання реального ВВП, можна помітити певну закономірність, навіть циклічність, яка спостерігається протягом останніх 11 років. Стрімке зростання ВВП протягом першого і другого років змінюється досить помірними темпами зростання в третьому році. Якщо поглянути на графік (рис. 1), то можна побачити стрімке зростання ВВП у перший рік (у порівнянні з попереднім), нарощування темпів зростання у другому році (але не настільки стрімке) і втрату темпу в третьому році.

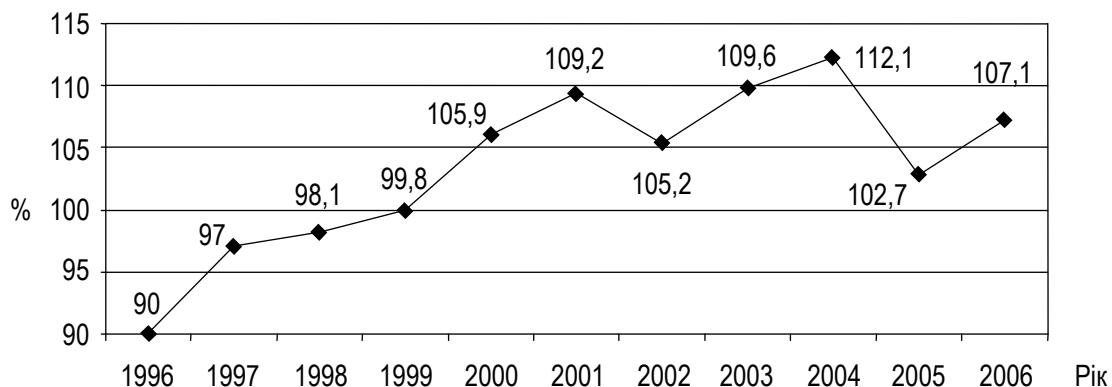

Рис. 1. Темпи зростання реального ВВП у 1996-2006 роках

Вочевидь подібна тенденція спостерігається в період з 1999 по 2002 р., а також з 2002 по 2005 р. Певною мірою це притаманно й періоду з 1996 по 1999 р., хоча темпи зростання ВВП у цей період є від’ємними. І якщо врахувати останні статистичні дані за 2007 рік, за якими темпи зростання ВВП оцінюються на рівні 107,3 %, то можна очікувати повторення циклу у 2008 році, що буде супроводжуватись падінням темпів зростання. Подібна тенденція підтверджується як прогнозом уряду України – 106,8 %, так і МВФ – 105,5 %.

Досить цікава ситуація спостерігається у зіставленні темпів зростання ВВП з індексом реальної середньомісячної заробітної плати працівників. Якщо останній показник змістити на 1 рік назад, то з 2001 року його графік буде дуже схожий на графік темпів зростання реального ВВП (рис. 2).

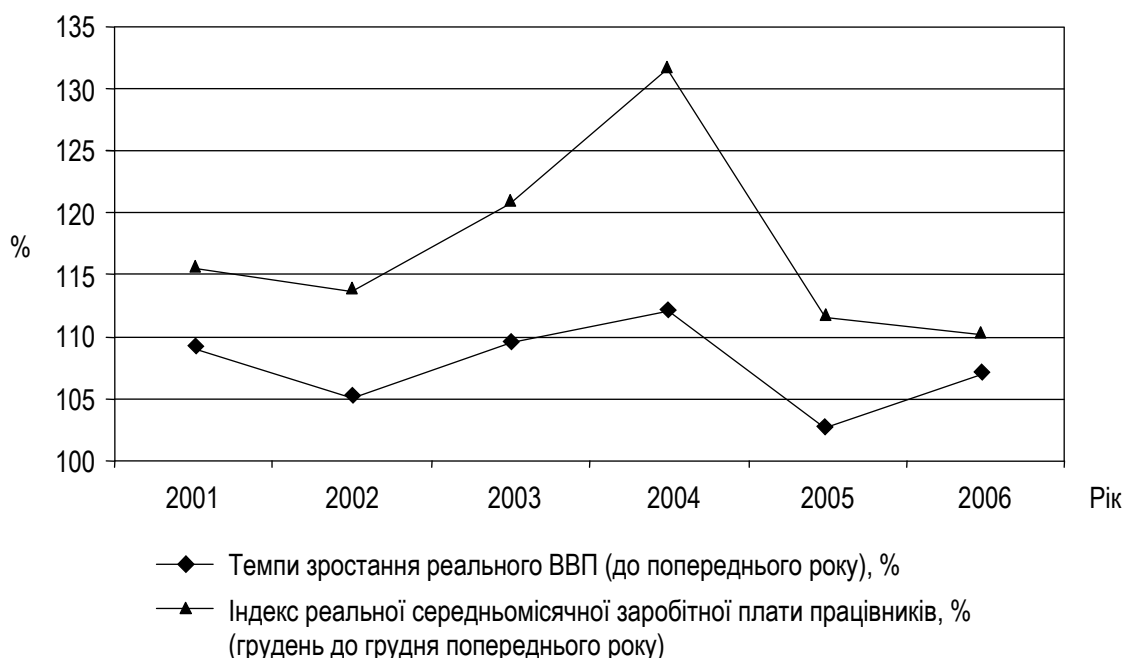

Рис. 2. Порівняння темпів зростання ВВП зі зміною індексу реальної середньомісячної заробітної плати працівників

Наступне завдання, яке ми спробуємо вирішити в даній статті, – аналіз впливу різних факторів на зростання реального ВВП України.

І перша залежність – це вплив світових цін на нафту, на темпи зростання ВВП. Існує ряд досліджень, в яких автори доводять наявність тісного зв’язку між динамікою цін на енергоносії (як правило, на нафту) і темпами економічного зростання окремих держав, а також світової економіки в цілому. Зокрема, С. Ліб та Д. Ліб у книзі “Фактор нафти” вказують на те, що з 1973 по 2000 рік економіка США пройшла через п’ять спадів і кілька періодів бурхливого економічного

піднесення. При цьому кожному спаду передувало зростання цін на нафту, а зниження цін, у свою чергу, стало джерелом економічного зростання [4, с. 30].

Перевіримо, чи працює дана залежність для української економіки. На рис. 3 зображений графік темпів зростання реального ВВП України за період з 1991 по 2007 рік й зміни світових цін на нафту за аналогічний період [1; 11; 14].

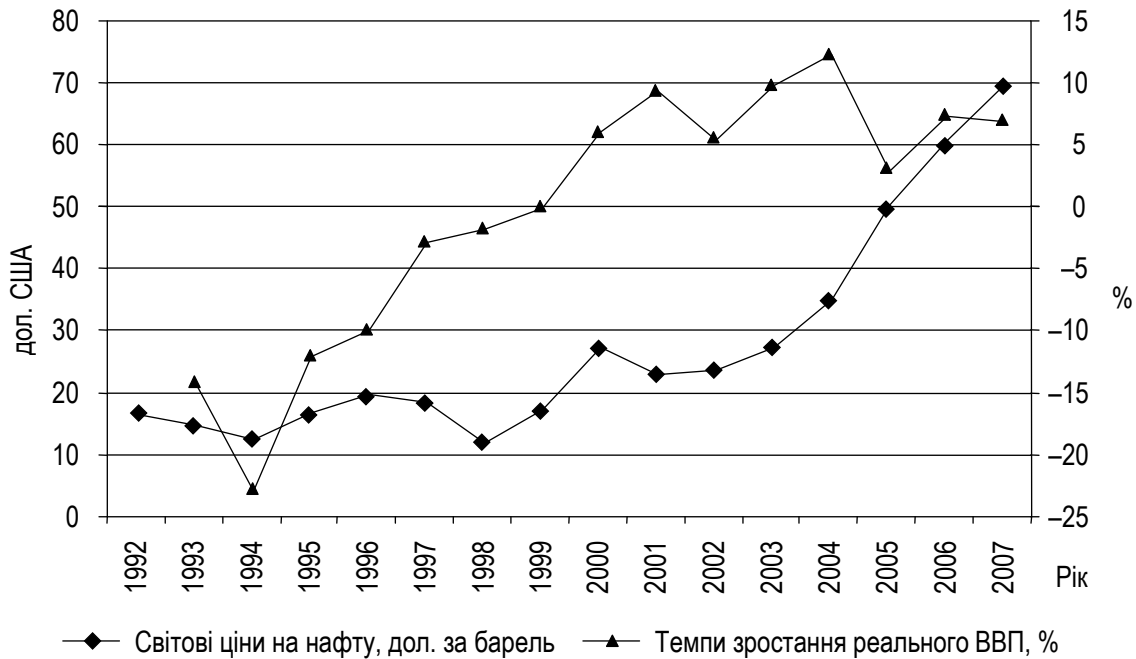

Рис. 3. Динаміка зміни світових цін на нафту і темпів зростання реального ВВП України, %

Як можна побачити з графіків, ніякої явної залежності не існує. Хоча візуально складається враження, що зі зростанням цін на нафту збільшуються й темпи зростання економіки України. Це, безумовно, суперечить здоровому глузду. Пояснити ж існуючу залежність, точніше її відсутність, можна таким чином.

По-перше, у період з 1991 по 2004 рік Україна купувала нафту в Російській Федерації за цінами, які нижчі світових. При цьому постачання нафти й нафтопродуктів здійснювалися відповідно до міждержавних угод. Однак після 2005 року й ряду конфліктів, що спостерігалися між Україною й Росією в цьому й наступному роках, розраховувати на пільгові ціни ми більше не можемо. Отже, зміни світових цін на нафту та інші види енергоресурсів все більше впливатимуть на рівень внутрішніх цін, а також на темпи економічного зростання нашої країни.

По-друге, після 1991 року економіка України увійшла в стадію тривалого спаду. Його вдалося зупинити тільки в 1998-1999 роках, коли

темпи приросту ВВП становили $-1,9$ і $-0,2$ % відповідно. Ми не будемо детально розглядати причини даної кризи, тому що існує велика кількість досліджень на цю тему. Хотілося б відзначити лише один момент. У стані, в якому перебувала економіка України з 1991 по 1998 рік, навіть істотна зміна цін на енергоносії в будь-якому напрямку могла вплинути лише на “глибину падіння” ВВП.

По-третє, основою зростання вітчизняної економіки є підприємства металургійної й хімічної галузей. Для них же більш важливим є рівень цін на природний газ, вугілля й руду.

Друга залежність – вплив обсягів експортно-імпортних операцій на зростання вітчизняної економіки. Для аналізу були взяті два показники: темпи зростання реального ВВП і частка чистого експорту у валовому продукті (рис. 4).

На рис. 4 досить чітко видно, що в 2004 році внесок чистого експорту був максимальним за весь період, що аналізується. Він становив практично 11 % ВВП [12]. Отже, кожна десята гривня валового внутрішнього продукту була створена саме експортерами. Таким чином, зростання експорту в 2004 році на 41 % у порівнянні з підсумками 2003 року (з 29 до 41 млрд. дол. [8]), по суті, і стало тим фактором, який дозволив досягти Україні 12-процентного зростання реального ВВП.

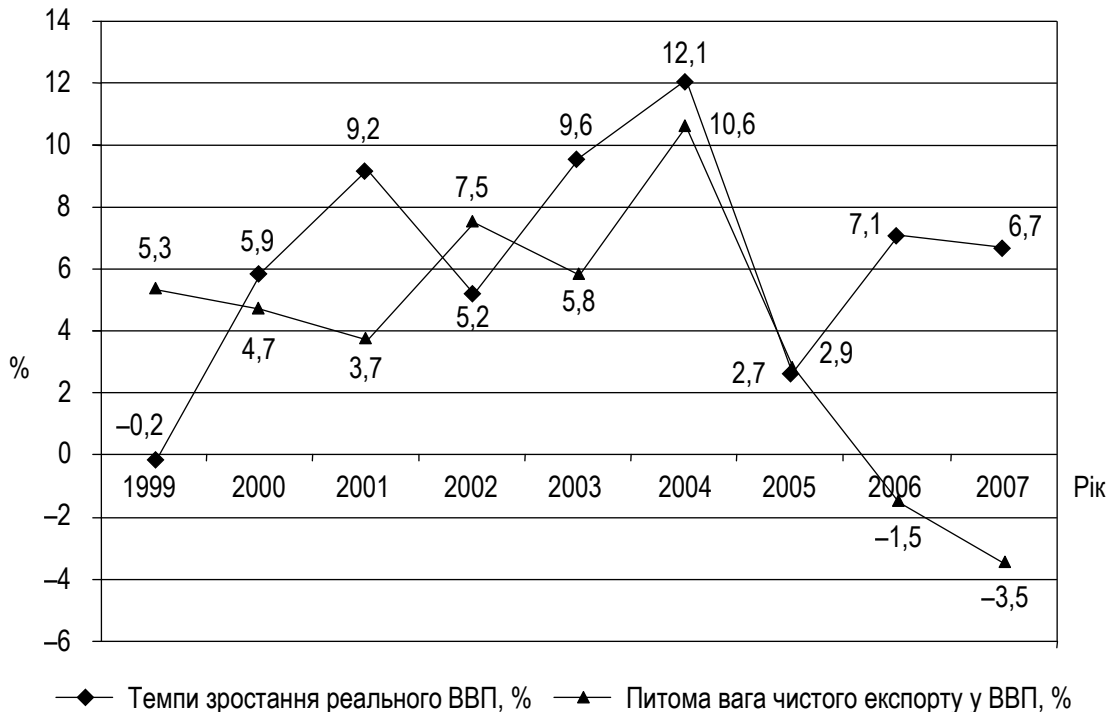

Рис. 4. Темпи зростання реального ВВП та зміна питомої ваги чистого експорту у ВВП, %

У 2005 році ситуація змінилася й експортери вже не могли залишатися основним джерелом зростання вітчизняної економіки. Після досить різкого двократного збільшення цін на метал у 2004 році (наприклад, ціни на гарячекатану рулонну сталь зросли від 330 до 640 дол. за тонну) відбулася стабілізація світового ринку, ціни почали істотно знижуватися [13]. За підсумками 2005 року вони зменшилися в середньому на 30-50 %, а зростання обсягів експорту становило усього 7 %. У сполученні зі зростанням цін на газ (і, як наслідок, збільшенням імпорту на 22 %) це привело до зменшення відношення чистого експорту до ВВП до 3 %.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Високі темпи зростання реального ВВП, які спостерігалися на початку 2000-х років, залишились у минулому. Статистичні дані за останні декілька років вказують на суттєве уповільнення темпів зростання вітчизняної економіки. Причиною цього є збільшення цін на енергоносії, погіршення кон'юнктури на світових ринках, а також необдумані популістські дії ряду урядів, викликані цілою чергою чергових та позачергових виборів.

2. Аналіз темпів зростання ВВП за останні 11 років вказує на існування певної циклічності даного процесу. Стрімке зростання ВВП протягом першого і другого років циклу змінюється досить помірними темпами зростання в третьому році.

3. Існує ряд досліджень, в яких автори доводять існування обернено пропорційного зв'язку між рівнем світових цін на нафту та темпами зростання світової економіки. Проведене дослідження показало, що за період з 1993 по 2007 рік явної кореляції між темпами зростання реального ВВП України і динамікою цін на нафту не існує.

4. Основним джерелом зростання вітчизняної економіки продовжують залишатись підприємства-експортери. Так, в 2004 році (темпи зростання в цьому році залишаються рекордними) питома вага чистого експорту у ВВП становила 11 %. Відповідно темпи економічного зростання України продовжують залежати від ситуації на світових ринках металургійної та хімічної продукції.

Список літератури

1. Веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Геєць, В. М. Економічне зростання в 2000-2002 рр. та складові політики розвитку в довгостроковому відношенні [Текст] / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування (укр.). – 2002. – № 1. – С. 11–24.

3. Геєць, В. М. Монетарні складові стратегії економічного розвитку [Текст] / В. М. Геєць // Монетарна політика в умовах економічного зростання : матеріали науково-практичної конференції. – К., 2004. – 172 с.
4. Либ Донна. Фактор нафти: як захистити себе і отримати прибуток в період грядущого енергетичного кризису [Текст] / Либ Донна, Либ Стивен ; пер. с англ. – М. : И. Д. Вильямс, 2007. – 320 с.
5. Лизун, М. Моделі економічного зростання світової та української економіки [Текст] / М. Лизун // Журнал європейської економіки (укр.). – 2006. – № 2. – С. 154–164.
6. Манцуров, І. Статистичне дослідження факторів інтенсивного відтворення в економіці України [Текст] / І. Манцуров // Журнал європейської економіки. – 2006. – № 1. – С. 19–30.
7. Петкова, Л. До питання про якість економічного зростання України [Текст] / Л. Петкова // Економіка України (укр.). – 2005. – № 6. – С. 45–50.
8. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 9 місяців 2007 року [Текст] // Платіжний баланс України (укр.). – 2007. – № 3.
9. Попова, В. Реалії та перспективи економічного зростання в Україні [Текст] / В. Попова, В. Попов // Економіка України (укр.). – 2005. – № 6. – С. 23–30.
10. Ревенко, А. П. Валовий внутрішній продукт України та зарубіжних країн (порівняльний аналіз) [Текст] / А. П. Ревенко // Економіка і прогнозування (укр.). – 2001. – № 1. – С. 51–66.
11. Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Basket Price [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.opec.org/home/basket.aspx>>, accessed 07/04/2008.
12. World Economic Outlook, April 2008: The International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/pdf/text.pdf>>, accessed 07/05/2008.
13. World Steel In Figures, 2006: The International Iron and Steel Institute (IISI), Brussels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.worldsteel.org/pictures/newsfiles/WSIF06.pdf>, accessed 20/04/2008.
14. U.S. Energy Information Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eia.doe.gov>.

Summary

In the article the general macroeconomical analysis of development of Ukraine is conducted for years of independence. Also authors examine the problem of the permanent economic growth of Ukraine and the factors which influence on it.

Отримано 30.12.2008